

14 MART TIP BAYRAMI'NIN TARİHÇESİ

Yazan: Prof. Dr. RECEP AKDUR
Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Birçok bilim dalının doğuşuna tanıklık eden Anadolu, tıbbın dolayısı ile de sağlık hizmetlerinin bilimsel yapıya kavuşmasına da hem öncülük hem de tanıklık etmiştir.

İstanköylü Hipokrates (MÖ 460-370), Bergamalı Galen (MS 131-200), Bursalı Asklepiades (MS 1. yy.), Efesli Soranus (MS 2. yy.), Kayserili Areteaus (MS 4. yy.) ile, Osmanlı hekimleri Mahmud Şirvani

(1375-1450), Şerafettin Sabuncuoğlu (1385-1465), Mustafa Behçet Efendi (1774-1834) bu öncülük ve tanıklığa katkı veren ünlü hekimlerden bazılarıdır.

Seçuklular döneminde

Anadolu'nun birçok yerinde açılan darüşşifalar, bir yandan hastalara hizmet verirken öte yandan da zamanın hekim, cerrah ve eczacısını yetiştiren ünlü birer tıp okulu olmuştur. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası, Sivas Keykavus Darüşşifası, Divriği Turan Melik Darüşşifası, Çankırı Atabey Ferruh Darüşşifası, Kastamonu Ali Pervane Darüşşifası ve Amasya Darüşşifası bunlardan en çok bilinenlerdir.

Osmanlı, bir yandan Selçukludan kalan darüşşifaların varlığını ve faaliyete devamını sağlanırken,

öte yandan da bunlara birçok yenisini eklenmiştir. Bursa'da Yıldırım Darüşşifası, İstanbul'da Fatih, Süleymaniye, Atik Valide ve Sultan Ahmet Darüşşifası bunlardan bazılarıdır. Bunların içinde 1390'lı yıllarda Bursa'da inşa edilen Yıldırım Darüşşifası tıp eğitiminin ilk defa Türkçe yapıldığı okul olması nedeni ile ayrıcalıklı bir yere ve üne sahiptir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Monarşik yapısı yaşamın tüm alanlarına olduğu gibi tıbbı ve sağlık hizmetlerine de yansımıştır.

Devletin Darüşşifalar aracılığı ile yürüttüğü sağlık hizmetleri halka da hizmet sunmakla birlikte, ağırlıklı saraya ve orduya yönelik hizmetler olmuştur. Bu nedenle de Sarayın ve ordunun yapısı ya da içinde bulun-

duğu durum aynen sağlık hizmetleri ve örgütlenmesine de yansımıştır. Sarayın ve ordunun gelişmesine paralel olarak sağlık hizmetleri de gelişmiş, aksine bunların duraklamaya girmesi ile sağlık hizmetlerinde de duraklama ve gerileme yaşanmıştır.

Sokullu Mehmet Paşa'nın 1579'da ölümü ile başlayan İmparatorluğun duraklama ve gerileme devri 1923'te Saltanatın sona ermesine dek sürmüştür. Bu süreçte başta ordu olmak üzere birçok

Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası
Genel (üstte) ve içten görünüşü)

devlet kurumunda, yeniden yapılanma ve çağdaşlaşma girişimleri olmuştur.

7 Nisan 1789 -29 Mayıs 1807 tarihleri arasında hüküm süren 28. Osmanlı padişahı III. Selim (1761-1808) iyi eğitim almış, yeniden yapılanmayı ve çağdaşlaşmayı benimsemiş biriydi. Tahta oturduktan bir süre sonra işe ordudan başlayarak devlet yönetimini değiştirme ve çağdaşlaştırma girişiminde bulundu. Bu dizeden olmak üzere 1793 yılında Nizamı Cedid (*Yeni Düzen*) ordusunu kurdu. Bu değişimi ve kurulan yeni orduyu benimsemeyen / istemeyen Yeniçeri Ocağındaki huzursuzluk başkaldırlara ve karışıklıklara dönüştürerek, devleti işlemeze hale getirdi. Nihayet, Kabakçı Mustafa önderliğindeki ayaklanma ile III. Selim 29 Mayıs 1807'de tahttan çekildi ve Nizamı Cedid Ordusu dağıtıldı.

Tahta oturtulan IV. Mustafa otorite sağlayamadı. Yeniçerilerin yarattığı karmaşa ve terör devam ediyordu. Yeniçeriler, tek tek evleri dolaşarak buldukları Nizamı Cedid askerlerini öldürüyorlardı. Aynı zamanda Nizamı Cedid taraftarı da olan Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa, bu kargaşaya son

Padişah III. Selim

vermek ve III. Selim'i tekrar tahta geçirmek amacıyla ordusu ile İstanbul'a yürüdü. IV. Mustafa III. Selim'i öldürerek tahtını kurtarmak istedi ise de tahttan indirildi ve yerine II. Mahmut oturtuldu.

30. Osmanlı padişahı olan, II. Mahmut (1784-1839) yeniden yapılanma ve çağdaşlaşmayı benimseyen bir padişahı. Nizamı Cedid ordusunu Sekbanı Cedid (*Yeni Sekban*) adıyla

yeniden kurdu. Bunun üzerine başını Yeniçerilerin çektiği karışıklık ve isyanlar yirmi yıla yakın bir süre devam etti. 1926 yılında başlayan isyan çok kanlı bir şekilde bastırıldı ve Yeniçeri Ocağı kapatıldı. Bu olay Osmanlı Tarihinde Vaka-i Hayriye olarak adlandırıldı.

Padişah II. Mahmut

Yeniçeri Ocağını kapatıp batı tipi orduyu kuran II. Mahmut, askeri hekim ve cerrah yetiştiren tıp okullarını da bu yeni yapıya uygun hale getirmek amacı ile 14 Mart 1827 tarihinde Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Amire'yi kurdu. Bu okullar tıp eğitimini medrese sisteminden tamamen kurtarmamış ise de "Anadolun'daki tıp eğitiminin çağdaşlaşmasının başlangıcı" olarak kabul edilir. 1836 yılında "Tıbhane" ve "Cerrahhane" birleştirilerek okulun adı "Mektebi Tıbbiye" olarak değiştirildi. O günden sonra okula "tıbbiye" öğrencileri ve mezunlarınada "tıbbiyeli" denmiştir.

Istanbul'un işgali 13 Kasım 1918'de başladı. Yaklaşık dört ay sonra 3 Şubat 1919'da İngiliz birlikleri karargâh yapmak üzere Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye el koydu. Dersler dışında üç öğrencinin bile bir araya gelmesi

yasaklandı. Öğrenciler, okullarını kurtarmak ve eğitimlerine devam edebilmek için çareler aradılar. Üçüncü sınıf öğrencilerinden Sırrı, Kâzım İsmail, Yusuf, Müfit ve Hikmet bir araya gelerek, İngiliz işgaline karşı protesto toplantısı düzenlemeyi kararlaştırdılar.

Tıp Fakültesi Müderris Meclisi Reisi (dekan) Dr. Akil Muhtar'dan ve Darülfünun Emini (rektör) Dr. Besim Ömer Paşa'dan, Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Amire'nin eğitime başladığı gün olan 14 Mart 1827'yi kastederek, Tıbbiye'nin 92. yılını kutlamak üzere izin istediler (O güne dek böyle bir gün hiç kutlanmamıştır). Dekan ve Rektör izin vermekle birlikte, öğrencileri "İngilizler bütün her şeyi takip ediyorlar, sizin için tehlikeli olabilir" diye uyardılar.

Okulun iki kulesi arasında devasa bir Türk Bayrağı asarak, öğrencileri 14 Mart 1919 günü büyük

salonda toplantıya çağırıldılar. İngiliz askerleri, toplantıyı engellemek istedi ise de başaramadı. Tüm tıbbiyeliler büyük salonda toplanmıştı. Dr. Besim Ömer Paşa, Dr. Akil Muhtar ve birçok diğer müderris de toplantıya katıldılar.

Büyük bir coşku ile hem Tıbbiye'nin açılışı anıldı hem

de işgal protesto edildi. Giderek

İstanbul'un işgal günleri

işgali protestoya dönüşen toplantıyı İngiliz bahriyelileri şiddet kullanarak dağıttı, birçok öğrenciyi tutukladı. Toplantıyı düzenleyenlerden Hikmet ve Yusuf karmaşadan yararlanarak kendini kurtarmayı başardı. Birkaç gün akrabalarının evinde saklandılar. Daha sonra Eminönü'nden bir yük yelkenlisine tayfa olarak binerek Mudanya'ya hareket ettiler. Oradan da kendi deyişleri ile "Sarı Paşa"nın kuvvetlerine katıldılar.

Hikmet ve arkadaşlarının düzenlediği 14 Mart 1919 Toplantısı, İstanbul'daki emperyalist işgali protesto eden ilk toplantıdır. Yani Tıbbiyelinin emperyalizme karşı direnişin kıvılcımını çaktığı gündür. 14 Mart protestosunu 18 Mayıs 1919 Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Mitingi onu da

23 Mayıs 1919 Sultanahmet Mitingi izlemiştir. Bunların örgütlenesi ve kotarılmasında Darülfünun Emini Dr. Besim Ömer Paşa, Tıp Fakültesi Müderris Meclisi Reisi Dr. Akil Muhtar ve Milli Kongre Önderlerinden göz hekimi Esat (Işık) Paşa'nın rolü çok büyüktür. Tıbbiyelinin çaktığı kıvılcım alev, alev ateşe, ateş yangına dönüşmüş ve kurtuluşu dek sürmüştür.

Anadolu'daki Türkler,

uluslaşma sürecini 19.Yüzyılın ikinci yarısı ile 20.Yüzyılın ilk çeyreği arasında cereyan eden antiemperyalist savaşlar sürecinde yaşamıştır. Bu nedenle de bu zaman aralığındaki tıbbiyeli hareketlerinin hepsi ulusalcı ve antiemperyalist bir niteliğe sahiptir. Onun da ötesinde bu aralıktaki tüm antiemperyalist ve ulusalcı hareketler ya bizzat tıbbiyeliler tarafından başlatılmış ya da bu hareketler içinde tıbbiyeliler önemli bir rol oynamıştır. İttihat Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu, Çanakkale Zaferi ve İstanbul İşgali'ne karşı 14 Mart 1919'daki Tıbbiye Direnişi, 18

Dr. Besim Ömer Paşa

Dr. Akil Muhtar

Esat (Işık) Paşa

Mayıs 1919 Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Mitingi bunlardan bazılarıdır.

Bandırma Vapuru'nun İstanbul Limanı'ndan Samsun'a doğru demir alması ile başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın her gününde ve yerinde tıbbiyelinin kanı ve teri vardır. Vapur'da Mustafa Kemal'e yoldaşlık eden bir avuç insandan üçü tıbbiyelidir; Tabip Albay İbrahim Tali (Öngören), Tabip

Tabip Albay
İbrahim Tali (Öngören)

Tabip Binbaşı
Refik (Saydam)

Tabip Yüzbaşı
Behçet Adil (Fezzyoğlu)

Binbaşı Refik (*Saydam*), Tabip Yüzbaşı Behçet Adil (*Fezzyoğlu*).

Sivas Kongresi'nde mandacılara karşı direnirken, Atatürk'ün gür sesi yine 14 Mart 1919 Direnişi'nin lideri Hikmet Boran olmuştur. Zaferden sonra Cumhuriyetin aydınlık Türkiye'sinin inşasında ise Atatürk'e omuz veren hekimlerden hemen akla gelen bazıları şunlardır: Dr. Refik Saydam, Dr. Reşit Galip, Dr. Rasim Ferit Talay, Dr. Mediha Eldem, Dr. Behçet Uz; Dr. Abdülkadir Noyan, Dr. Lütfü Kırdar.

Kurtuluş Savaşı ile emperyalistler yurttan kovulduktan ve

Cumhuriyet ilan edildikten sonra amacını gerçekleştiren tıbbiyeli artık bayramı hak etmiştir. Bu amaçla bayram yapacak gün seçenekleri düşünülmüş ve tartışılmış. Bunlardan biri Bursa Yıldırım Darüşşifası'nda ilk Türkçe Tıp derslerinin başladığı tarih olan 12 Mayıs diğeri de Tıbhane-i Amire'nin kuruluş günü olan 14 Marttır. O sırada genel ya da resmi kabul gören 12 Mayıs, 1929-1937 yılları arasında Tıp Bayramı olarak kutlanmıştır. Bir kısım hekim 14 Martta da bayram yapmıştır. 1938'den itibaren ise genel ya da resmi kabul

Tıbhane-i Amire

14 Mart yönündedir. Bir kısım hekim bir süre daha 12 Mayısı kutlamaya devam etti ise de daha sonra bu uygulama terk edilmiştir.

1938'den 1970'li yıllara dek geçen yaklaşık 35 yıl süresince tıp ortamında, "14 Mart Günü", "Tıbbiyeliler Günü", "Tıbbiyeliler Bayramı", "Tıp Bayramı", "Türkiye'de Tıp Eğitimi Günü" ya da "Tıp Öğretimi Günü" gibi değişik adlarla anılsa da, temel amaç tıptaki çağdaşlaşma başlangıcını anmak ve övülen bu geçmişin hak ettirdiği bayramı yapmak olmuştur.

1970'lerden sonra gelişen neoliberal akımın etkisinde kalan Türkiye'de, Cumhuriyetçi sağlık politikalarından uzaklaşmıştır.

1970'lerden sonra gelişen neoliberal akımın etkisinde kalan Türkiye'de, Cumhuriyetçi sağlık politikalarından uzaklaşmıştır. Sonuçta bir yandan halkın sağlık hizmetlerinden yararlanması

zorlaşırken öte yandan da hekimlerin özlük hakları ve statüsünde hızlı bir aşınma yaşanmıştır. Artık tıbbiyelinin bayram yapma şevki ve zevki kalmamıştır. Bu nedenle de 1976 yılına dek 14 Martı bayram ve balo olarak kutlayan tıbbiyeli, bu tarihten itibaren 14 Martı da içine alan 14-21 Mart haftasını "Tıp Haftası" olarak kabul ederek, çeşitli etkinlikler ile tıp ortamını irdelemeye başlamıştır. 2000'li yıllardan sonra gelişen politik ortamda tıbbiyeli yalnızca özlük hakkı kaygısı ile değil, aynı zamanda ulusal bağımsızlık (Beka) endişesi ile de yaşar hale gelmiştir. Bu nedenle de son zamanlarda 14 Martlarda gösterişli tıp baloları düzenlenmez olmuştur.

Öyle anlaşılıyor ki tıbbiyelinin tekrar bayram yapacağı günler ulusal bağımsızlık endişesinin kalmadığı günlere kalmıştır. •

Kaynakça:

1. Ataç A.: <http://www.cerezforum.com/dunya-tarihi/56708-antik-donemlerden-yakin-tarihe-anadolu-da-tip.html> Erişim 21 şubat 2011
2. Keskinbora H.K., Yıldırım S., Aras F.K.: 1919 Sultanahtem Mitinglerinde Hekimlerin Katkıları, Avrupa Kültür Başkenti Kongresi (İstanbul 2010)
3. Tıbbiyeli Hikmet'in Anıları (anonim)
4. Tıp Bayramı (14 Mart) www.memocal.com Erişim 21 Şubat 2011
5. Uğurlu M.C. 14 Mart Tıp Bayramının Düşündürdükleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası Cilt 50, Sayı 1, 1997, s:1-5
6. Yalçın S.: Osmanlı Rektörlerinin İlk Toplantısının Sonuç Bildirgesi, Hürriyet 5 Nisan 2007

“Genel sağlık için esaslı olarak uygulanan önlemler kesintisiz tamamlanmalı ve genişletilmelidir. Cömert ve üretken olan Türk ulusu, sağlıkta sürekli teknolojik ilerlemelere erişince Türk yurdunu hızla dolduracak ve şenlendirecek güçte olduğuna kimsenin kuşkusu yoktur.”

M. Kemal Atatürk

(2. Dönem I. Toplanma Yılı Açışı, 1 Mart 1924, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sh: 346)